www.turkishstudies.net/history

Turkish Studies - Historical Analysis

eISSN: 2667-5552

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar ve 150'liklerden Bazıları

Rebellion in Turkish National Struggle and Some of 150 Persons

Ahmet Yusuf Yılmaz*

Abstract: With the signing and implementation of the Mondros Armistice, the Ottoman State actually lost its military power. Because Mondros Armistice was an unconditional surrender document. According to the armistice, Ottoman Army was disbanded. Weapons, ammunition and transportation routes, and all means of communication, ports and shipyards were left to control of the victorious states. As the Entente States occupied all four corners of Anatolia, uprisings were occurred in the country. While Anatolia was trying to fighting for independence and freedom on the fronts; many villages and cities had become a battleground. With the revolts; national army was tried to struggle both uprising and occupation of the Entente States. The total loss of property and life in these internal uprising was so much. The some of uprisings occurred as a result of provocations between Istanbul government and the Entente States againist Ankara government. The majority of the Anatolian people did not participate in the uprising movements and remained loyal to the Ankara government authority, aim and struggle. With the victory of the National Struggle Republic of Turkey did not forget rebellion's leaders. While seeking an answer to the question of who was involved in these revolts, it was understood that some of these people were from the 150 persona non grata and the subject of the 150 persons in the riots was the subject of the research. They were punished by the method of expulsion from country. Although they were discharged from citizenship with this rare punishment method in the world, but they were forgiven in 1938.

Structured Abstract: In the end of the World War I, heavy terms dictated to the defeated Central Power States and frankly the heaviest of all of them imposed upon Ottoman State. Defeated and wretched on the all fronts, Istanbul government tended to show harmony to all the terms which may dictated by Entente States. The interpretation of Wilson Principals by the Entente States were also excluding the rights of Turkish nation. Meanwhile, Sultan Vahideddin's bureaucrats were hoping and expecting to benefit from their recent enemies (United Kingdom, France, Italy, Greece) and seeking their mercy. Who were 150 personae non grata of Turkey? Kamil Erdeha (1998; p.57-58) described them as: People who opposed and resisted against national independence efforts in nation building process of Turkish Republic. This general definition describes their main incrimination. Although the purpose of national struggle was not aiming to revenge the traitors or steamroller every possible opponent, the exile of those 150 persons were considered necessary during the establishment of the new state. Firstly, during the research, identities of these 150 persons were investigated and discussions about the list of 150 personae non grate of Turkey which occurred in Grand Assembly in April

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Research Assistant, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration

ORCİD 0000-0002-3499-7676

ahmet.yilmaz@hbv.edu.tr

Cite as/ Atıf: Yılmaz, A. Y. (2020). Millî Mücadelede iç ayaklanmalar ve 150'liklerden bazıları. *Turkish Studies - History*, *15*(3), 1001-1018. https://dx.doi.org/10.47846/TurkishStudies.44097

Received/Geliş: 08 June/Haziran 2020 *Checked by plagiarism software*

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2020 **Published/Yayın:** 25 September/Eylül 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey CC BY-NC 4.0

1924 examined. Researcher visited National Library and Archive to be able to find the written documents of the that era. During that phase of research, documents which was writing in arabic script were found about that 150 persons.

General Character of Revolts and Their Analysis

While National Forces were struggling against Greek occupation forces during Turkish Independence War, many uprisings occurred in Anatolia between 1919 and 1921, which can be described as fratricidal. These uprisings were rapidly spreading all country's side. The main purposes of revolts were;

1- Loyalist of Sultanate and Caliphate who thought that nationalist movement was an imminent threat to the Sultan and Caliphate. The spark of the revolts was motivated by the idea of protecting the Sultanate and Caliphate

2- Separatist of different minorities and groups, as well as fractions which seeking to gain independence from Ottoman States or Turkish Republic.

3- The schisms who benefits from chaos and authority gap.

While struggle had been continuing with the Entente States, Ankara government conflicted also rebels. Ankara government saw entente states as states which trying to exploit the Anatolian geography. While Kuvayi Milliye army was fought to enemy invasion for independence, these big and small riots in various parts of Anatolia made many villages and cities as a battleground where brother killed his brother. These internal conflicts caused more destruction in some places than Greeks and Armenians' destructions.

Top Ranking Revolt: The uprising of Ethem the Circassia

Circassian Ethem revolted when he was ordered to submit under communal of the Western Turkish Army. Before the nationalist movement had established a regular soldier with his army. Circassian Ethem and his followers formed an irregular force to fight against enemy and surpass the riots against the nationalist movement. Their success made him and his men felt invincible and arrogant. They did not to submit under regular command. Where they no longer can act on their own will. Also Ethem thought he could lead the all Nationalist Movement and overthrown the Mustafa Kemal Pasha and replace him. Although Gazi worked specifically to ensure force of Circassian Ethem was brought to a useful army under national government, he could not change Circassian Ethem attitude. The suppression of Circassian Ethem uprising occurred in two phases;

Firstly, with the provocation of Ethem, Greek forces had started to move forward to the Bursa-Uşak line at January 6, 1921.While Turkish troops were fighting with Greek army, Ethem took advantage of this situation, continued his attacks and went as far as Kütahya, but he could not progress further.

Ethem forces were defeated after First Battle of Inönü, after the humiliating defeat he and his followers sought refuge in the Greece. Thus, the Ethem the Circassian were eliminated.

Ethem is an intriguing example of how ambition for power may turn once a national hero to a traitor who collaborates with the enemy in the days when the Turkish nation was in need of his help. Ethem revolt lasted 28 days. His irregular forces defeated by regular army forces. Also Ethem, his brothers and followers were sentenced to death by the Ankara government's İstiklal Mahkemeleri. In the end of the Independence War; Ethem and his brothers Reşit, Tevfik and his followers Kuşçubaşı Eşref Sencer, Eşref's brother Haji Sami were added to the list of 150 personae non grata, exiled from Turkey, expatriated and their right of property and inheritance in Turkey exterminated with the expatriation.

Conclusion

Sultanate encouraged and supported directly and indirectly the revolts against Nationalist Movement of Ankara, such as Düzce, Adapazarı, Çorum, Bolu uprisings. Sultan even decorated with Mecidi badge who fought against National Forces. Also, rewarded the retired Gendarmerie Ahmet Anzavur with the rank of Pasha. Revolt against the nationalist movement during the national struggle period, provoked by the Entente states and Istanbul government. Internal conflict put the inner territories of the Anatolia into a massive destruction and chaos environment, so many losses and destruction caused by result of those revolts.

Victorious Ankara government had never forgotten leaders of those uprisings. As a result of their actions, during the preparation of 150 personae non grata list those rebel leaders got their deserved places in the list as traitors with this punishment method, which is rare after bloody internal and external conflicts and can be evaluated as merciful even, those 150 persons sent into exile. However, when the new established order of Turkish republic strengthened pillars of the new Republic.

In this article some of the well-known figures in 150 personae non grate list has been investigated and some of their roles in revolts against Ankara government during Nationalist Struggle period. Those exiles were pardoned and allowed to return to the homeland. After the amnesty had been granted, survivors of those 150 persons some returned to Turkey while few refuse to return.

Keywords: Political History, National Struggle, Rebellion, 150 Person, Exile, Circassian Ethem

Öz: Mondros Mütarekesi'nin uygulanması ile Osmanlı Devleti askeri gücünü fiilen yitirmiştir. Çünkü bu mütareke adeta kayıtsız şartsız bir teslim antlaşması/belgesidir. Mütareke gereğince Osmanlı ordusu dağıtılmıştır. Silah, cephane, ulaşım yolları ile tüm haberleşme araçları liman ve tersaneler galip devletlerin denetimine bırakılmıştır. İtilaf Devletleri, Anadolu'nun dört bir köşesini işgal etmesiyle ülkede huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Anadolu, düşman istilasıyla ateşten bir çember içine alınmaya çalışıldığı sırada cephelerde bağımsızlık ve hürriyet için savaşılırken; Anadolu'nun iç bölgelerinde çıkan büyük-küçük ayaklanmalarla birçok köy ve şehir savaş alanı haline gelmiştir. Çıkarılan isyanlarla; hem millî mücadelenin gücü kırılmaya çalışılmış hem de İtilaf Devletlerinin Anadolu'yu işgalleri kolaylaşmıştır. Bu iç çatışmalar sonucunda ortaya çıkan mal ve can kaybının bilançosu çok fazladır. Ayaklanmaladan bazıları Ankara hükümetine karşı, İstanbul hükümeti ile İtilaf Devletlerinin kışkırtmaları neticesinde çıkmıştır. Anadolu halkının büyük bir çoğunluğu, ayaklanma hareketlerine katılmamış ve Ankara hükümeti otoritesine, davasına ve mücadelesine sadık kalmıştır. Millî Mücadelenin kazanılmasıyla birlikte isyanlarda aktif rol alan kişiler, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri tarafından unutulmamış ve ülkeden sürgün edilmiştir. Bu isyanlarda kimler yer almıştır sorusuna cevap aranırken bu kişilerin bazılarının 150'liklerden olduğu anlaşılmış ve isyanlarda yer alan 150'likler bu makalenin araştırma konusunu oluşturmuştur. Bu 150 kişilik listede yer alanlar, ülkeden çıkarma yöntemi ile cezalandırılmışlardır. Dünyada az rastlanan bu cezalandırma yöntemi ile 150'likler vatandaşlıktan çıkarılsalar da daha sonra 1938 yılında bu kişiler affedilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Tarih, Millî Mücadele, Ayaklanma, 150 kişi, Sürgün, Çerkez Ethem

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına bakıldığında 150'likler adı verilen sürgünler listesi vardır. Bu sürgün edilen, vatandaşlıktan çıkarılan kişilerin kabahatleri neydi? Neden vatansız kalmışlardı? Kimdir bu 150'likler? Sorularına Erdeha şöyle cevap vermiştir: Ulus devlet inşa sürecinde millî mücadeleye karşı koymuş kişilerdir. (Erdeha, 1998: 57-58). 150'liklerden bazıları Osmanlı Devleti'nin yönetici kadrosunu oluşturmaktaydı. Bazıları da Çerkez Ethem gibi millî mücadelenin başlangıcında millî mücadelenin kıvılcımlarının çakılmasında önemli rol oynamış ancak daha sonra Ankara hükümetinin politikalarına karşı çıkmış kişilerden oluşmaktaydı. Ankara hükümeti bu kişileri sürgün etmekteki amacı devr-i sabık oluşturmak yani millî mücadele sırasında kurtuluş davasına ihanet edenlerden intikam almak veya siyasi hasımları dize getirmek değil, yeni kurulan devletin yaşamasını sağlamayı, yıkılmasını önlemeyi amaçlamıştır. Ankara hükümeti; millî mücadeleye ihanet edenlerin propagandalarını engellemek, 150'likleri zararsız duruma getirmek için onları yurtdışına, sürgüne göndermiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında çıkan isyanlara yönelik birçok makale mevcuttur. Ancak 150'likleri ele alan, isyanları tetkik eden bir makaleye rastlanmamıştır. Makalede yer alan isimlerin birçoğu 150'liklerdendir. Makale yazılırken isyana karışmış 150'liklerin yer almasına azami gayret edilmiş, isyanlardaki rolleri tetkik edilmiştir. 150'likler listesinde yer almayan kişiler, isyanlar makalenin dışında tutulmaya gayret edilmiştir. Bu makalede 150'likler meselesinin sosyo-psikolojik tahlillerini yapabilmek için o dönemde yayımlanan gazetelere tek tek bakılmış ve 150'likler ilgili

haberlere ise 16-29 Nisan 1924 Anadolu'da Yenigün, Hâkimiyet-i Milliye, Vakit Gazetelerinde rastlanılmıştır. Ancak gazetelerde yer alan haberlerin yazım diline bakıldığında, gazetelerin haberleri objektif bir dilde yayımlandığı görülmüştür. Yazının son bölümünde ve ekinde bu gazete yazılarının taranmış halini ve çevirilerini bulabilmeniz mümkündür. Yapılan arşiv araştırmalarında görülmüştür ki 150'likler hakkında o dönemin ruhunu hissettirecek en değerli kaynağın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) zabıt cerideleri olduğu değerlendirilmektedir. Bu makalede 150'likler hakkında yaşanan tartışmalarda isyancılar hakkındaki mebusların konuşmaları analiz edilerek ilgili bölümlere yerleştirilmiştir. Ayrıca 150'liklere ilişkin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinden temin edilen resmi yazılar ile 23 Kanun-ı Sani 1924 tarihli Anadolu'da Yenigün ve 25 Haziran 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetelerinden alınan köşe yazıları ilk kez bu makalede Osmanlıcadan latin harflerine çevrilerek okuyuca sunulmuştur.

Bu makalede öncelikle 150'liklere dair çalışmalar gözden geçirilmiş bu hususta kaynak taraması yapılmış ve Nisan 1924 tarihinde TBMM oturumunda kimlerin bu listeye alındığı tespit edilmiştir. Daha sonra iç isyanlara ilişkin kaynaklar taranmış ve 150'liklere alınan isimlerden kimlerin hangi isyanlara katıldıkları tespit edilmiştir. Bu konuda yazılmış eserlere ulaşmak için Milli Kütüphaneden yararlanılmış, Devlet Arşivlerinden ise o güne ait resmi yazışmalar temin edilmiştir. Bu makalede millî mücadele çıkan isyanlardaki 150'likler listesindeki kişiler tespit edilecektir. Bu ayaklanmalardan bahsedilirken özellikle 150'liklerin yer aldığı, 150'liklerin adlarının tespit edilebildiği isyanlar seçilmiştir. Bazı ayaklanmalardan hiç bahsedilmemesinin temel sebebi budur. İç ayaklanmalara geçmeden önce dönemin içinde bulunduğu vaziyeti kısaca tahlil etmek, gelişmeleri görmek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. İstanbul hükümeti ve Anadolu'daki isyancılar, Kuvay-ı Milliye'nin hareketlerini engellemek için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde halkı etkileyerek isyanlar çıkartmışlar ve millî birliği zayıflatmaya çalışmışlardır. Kuvay-ı Milliyeciler, işgalci dış güçlere karşı savaşırken aynı zamanda bu isyancılara karşı mücadele vermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Ankara hükümeti; 1919-1923 yılları arasındaki süreçte millî birliğe karşı koyan isyancıları, yeni kurulan devlete kabul etmeme fikrini ileri sürmüştür. Lozan Antlaşmasında, İtilaf Devletleri bu isyancıların affını istemişlerdir. Masadaki tarafların müzakereleri sonucunda yeni devletin vatandaşı olarak kabul edilmeyecekler, 150 kişi ile sınırlandırılmış ve böylelikle TBMM 150 kişilik liste oluşturularak bunların yurtdışına çıkarılması sağlamıştır (Erdeha, 1998).

1. Tarihsel Gelişim

İstanbul, 13 Kasım 1918 tarihinde İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Ancak bu İtilaf Devletleri idareye el koymamıştır. Anadolu'da başta Mustafa Kemal hareketi olmak üzere direniş hareketlerine İstanbul hükümeti eliyle engel olamayınca bu defa 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'daki yönetim birimlerini ablukaya almış ve fiilen işgal etmiştir. Yeni açılmış olan Meclis-i Mebusan basılarak millî direniş taraftarı milletvekilleri İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Bu olaylarla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti, fiilen sona ermiştir.

Sivas Kongresi heyet-i temsiliyesi ile Ankara'da bulunan Mustafa Kemal, kapatılan Meclis-i Mebusan'ın Ankara'da açılacağına dair vilayet ve sancaklara genelge göndererek yeni mebuslar seçilip gönderilmesini ve İstanbul'dan kaçıp gelebilen vekillerinden de Meclise alınacağını duyurmuştur. Böylelikle millî mücadelede farklı bir aşamaya geçilmiştir. İşgal korkusundan uzak bağımsız bir millî bir meclis Ankara'da toplanmıştır. Milletin kaderine el koyacak kişiler bağımsız hareket etmek imkânına kavuşmuş, milletin hür iradesi kurtuluş yolunda faaliyete başlamıştır (Eroğlu,1982: 202 -206; Göze, 1984: 93-96). İstanbul hükümeti bu meclisin açılmasına engel olmak için çalışsa da bütün girişimleri bertaraf edilmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi merasimlerle açıldı (Baykara, 1993: 77). 23 Nisan 1920'de kurulan yeni Meclis, bir numaralı kararıyla kendi kuruluşunu yasalaştırıp şu kararları almıştır:

1. Hükümet kurmak zorunludur.

2. Geçici kaydıyla bir hükümet başkanı tanımak ya da padişah vekili atamak uygun değildir.

3. Meclis'te beliren ulusal iradenin, yurt kaderine doğrudan doğruya el koymasını kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclis'in üstünde bir güç yoktur.

4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama, yürütme erklerini kendisinde toplamıştır. Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurul hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır (Yılmaz, 1998: 49-50).

Padişah ve halife baskı ve zordan kurtulduğu zaman, Meclisin düzenleyeceği yasal ilkeler içinde durumunu alır (Atatürk, 1999: II/ 589). Meclis; 25 Nisan'da Hamdullah Suphi Bey tarafından hazırlanmış olan ve TBMM'nin halka duyurulmasını kabul etmiştir. Meclis, 27 Nisan'da, padişahın meclise karşı çıkmaması için, Meclis'in padişaha bağlılığını bildiren telgraf göndermiş, böylelikle çalışmalarına devam etme gayreti içerisinde bulunmuştur. 29 Nisan 1920'de Meclisin meşru iradesine isyan edenleri vatan haini ilan eden Hıyanet-i Vataniye Kanununu kabul edilmiştir (Gök ve Diğ., 1998). Yapılan tüm meclis faaliyetleri göstermektedir ki halkın bu meclise isyan etmemesini sağlamak, yeni kurulan Ankara hükümetine, İstanbul hükümetinin müdahalesini engelleyerek yeni devletin varlığını sürdürmesi amaçlanmıştır. 2 Mayıs'ta İcra Vekilleri Heyetinin seçimi ile ilgili kanun kabul edilmiş ve TBMM ilk hükümeti kurulmuştur. Mondros Mütarekesiyle ortaya çıkan otorite boşluğu TBMM hükümetiyle tamamlanmaya çalışılmıştır (Eroğlu, 1982).

2.1. İsyanların Genel Karakteri ve Tahlil

Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan Ordusuna karşı halk, savunma azmi içindeyken Anadolu'da 1919-1921 yılları arasında kardeş kavgası denebilecek ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanmalar, Anadolu'yu işgal eden İtilaf Devletleri ve İstanbul hükümetinin kışkırtmalarıyla 1919 yılında başlamış ve süratle memleketin her tarafına yayılmıştır. Bu isyanları amaçları bakımından;

1- Saltanat ve hilafet makamının tehlikeye düştüğünü, saltanat ve hilafet makamına bağlı kalmak isteyenler,

2- Ülkeyi bölgesel kurtuluş yoluyla parçalayarak yeni yönetim birimleri meydana getirmek isteyenler,

3- Ülkedeki otorite boşluğundan faydalanarak çıkar sağlama yolunda çalışanlar olmak üzere üç grupta toplanabilir (Eroğlu, 1982).

Bu ayaklanmalarda ortak fikir, millî hareketin başında bulunanların Saltanat ve Hilafet makamına düşman oldukları fikridir. Halkın bu kuruluşlara değer verdiğini, bu makamlar aleyhine tutum içine giren her kişiye düşman gözü ile baktığını bilen İtilaf Devletleri ve İstanbul hükümeti, halkın hassas olduğu bu noktaya dokunarak; Ankara hükümetinin çalışmalarına engel olmayı umut etmişlerdir. Ankara hükümetiyle savaşmak için Kuvâ-i İnzibatiye ordusu kurup bu orduya katılan, yöneten kişilere rütbe ve para dağıtılmıştır. Kuvay-ı Milliyecilerin asi olduklarını ilan etmişlerdir. Haklarında fetvalar çıkarmışlar, her yerde bu yolda propagandaya girişmişlerdir. Propagandayı yapanlar arasında devletin yüksek makamlarındaki (Sadrazam Damat Ferit gibi) ulema sınıfından kişiler, şeyhülislamlar ve halk arasında nüfuzları büyük olan birtakım aileler vardı. Yaptıkları teşvikler sonunda ayaklanmalar tehlikeli boyutlara ulaşmıştır (Eroğlu, 1982).

2.2. 1919 Yılı Ayaklanmaları

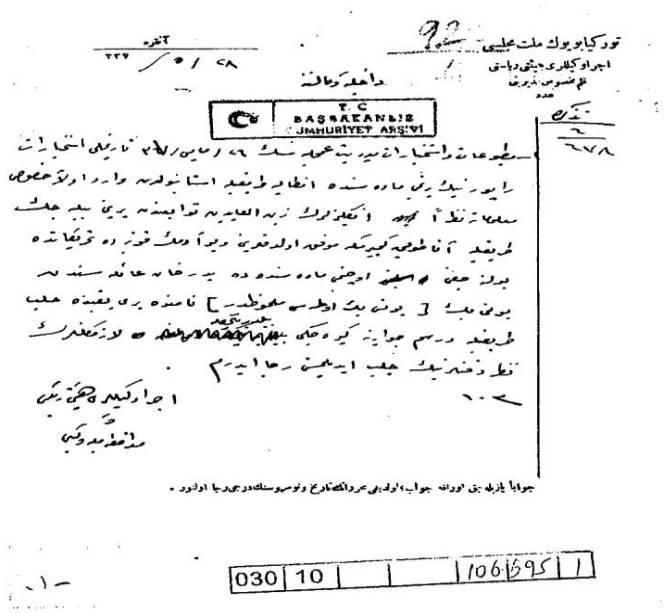
1919 yılından itibaren ayaklanmaların nereden, ne zaman çıktığını ve nasıl bastırıldığını görmek, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur:

2.2.1. Birinci Bozkır (Zeynelabidin) Ayaklanması (27 Eylül-4 Ekim 1919)

Damat Ferit Paşa'ya bağlı bulunan Konya Valisi Cemal Bey tarafından Konya'nın Bozkır İlçesinde isyan başlatılmıştır. Konya Valisi Cemal Bey, hapishanedeki mahkûmları serbest bırakıp

silahlandırarak bu bölgede karışıklıklara sebep olmuştur. İstanbul hükümeti isyanı desteklemiş ve Harbiye Nazırı Şefik Paşa, (isyanların ele başlarından olan ve makalenin birçok yerinde ismi geçecek bu paşa, Kuvvay-ı İnzibatiye listesine dahil 150'liklerden olmuştur.) Vali Cemal Bey'e destek vermiştir (Bayat, 2016: 451). İsyan taraftarları, Konya'da bulunan İtalyan işgal kuvvetleriyle yakın ilişki kurmuşlar, Albay Refet Bey isyanı bastırmak üzere görevlendirilmiştir. Konya halkı, Ankara hükümetinin kendi üzerlerine ordu gönderdiğini duyunca, valiye karşı birleşmeye başlamıştır. Bu durumu gören Vali Cemal Bey, İstanbul'a kaçmış, halktan ileri gelenler Mehmet Vehbi Efendi'yi (müderris, şer'iye vekili) vali vekili seçmişlerdir ve Konya, Heyet-i Temsiliye'ye bağlanmıştır. Konya'da ulusal iradenin egemen olduğu sıralarda, Millî Mücadeleye karşı Damat Ferit gibi isyanı teşvik edici faaliyetlerin etkisi dolayısıyla benzer isyan hareketi Konya/ Bozkır beldesinde de vuku bulmuştur. Bu ayaklanma İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurucusu Papaz Frew ile iş birliği yapan aynı Cemiyetin üyesi, Ayan üyesi olan Zeynelabidin ve arkadaşlarının halkı kışkırtması sonucu çıkmıştır. İsyancılar, çevrelerine topladıkları, silahsız bin kadar kişiyle Bozkır İlçesinin merkezini işgal ettiler. Askerlik şubesindeki tüm silah ve cephaneyi isyancılara dağıttılar. Karşı çıkanları öldürüldüler önce bir süvari bölüğü bu isyanı bastırmaya uğraştıysa da başarı kazanamadı. Nihayet Konya'dan gönderilen bir nasihat kurulunun çabasıyla ayaklanma barışçı yolla yatıştırıldı (Bayat, 2016: 451). Konya Bozkırlı müderris ve Ayan üyesi olan Zeynelabidin 150'likler listesindedir. Zeynelabidin'in çıkardığı isyan unutulmamış ve 150'liklerin tespit edildiği 24 Nisan 1924 TBMM oturumunda 150'liklere dâhil edilmiştir.

Zeynelabidin'in adamlarından birinin İngilizler tarafından Anadoluya geçirildiği ve Konya'da halkı tahrik edeceğine dair belge[1]

Matbûʿât ve istihbârât müdüriyet-i ʿumûmiyesinin 26/ Mayıs/37 târîhli istihbârât raporunun birinci maddesinde Antalya tarikiyle İstanbul'dan vârid olan husus-ı maʿlûmâta nazarân İngilizlerin Zeynel Abidin tevâbiʿinden birini Bilecik tarikiyle Anadolu'ya geçirmeğe muvaffak olduklarını ve bu ademin Konya'ya tahrîkâtda bulunacağı üçüncü maddesinde Bedirhan ailesinden Bûni Bey (Yunus Bey olması melhuzdur) nâmında biri yakında Haleb tarikiyle Dersim civarına gireceği bildirilmekle lâzım gelenlerin nazar-ı dikkatlerinin celbi dilmesini ricâ iderim. -İcrâ Vekilleri Hey'et-i Re'isi Muhafaza-i Milliye Vekîli -Cevâben yazılacak evraka cevâb; olduğu muharrerâtın târîh ve numerosunun derci ricâ olunur.

2.2.2. Birinci Anzavur Ayaklanması (1 Ekim-3 Aralık 1919)

16 Nisan 1924 yılında isim belirlenirken Dahiliye Vekili Ferit Bey özellikle iç ayaklanma çıkaranların, 150'likler listesine sokulmasını talep etmiştir ve bu görüşünde de muvaffak olmuştur.

[1] Yer: 30-10-0-0 / 106 - 695 – 1 Tarih: 28.05.1921

Çünkü listenin yaklaşık 50-60 kişisi isyancılardan oluşmaktadır. Ferit Bey'in şu düşüncesine bakıldığında:

"Mesela bugün Balıkesir hapishanelerinde 42 tane mevkuf vardır. Bu suretle vatana hıyanet cürümü ile idama mahkumdurlar, duruyorlar. Bu adamlar o zamanki çete faaliyetleri esnasında ve merburiyetleri(bağlılık), alakaları dolayısıyla bugün yine memleket içerisinde her türlü teşvikat (şevklendirme) ve tahrikatı ayaklandırma yapmaya müheyyadırlar ve o kabiliyettirler." (TBMM: 1340: 434-454). Mecliste isimler üzerine tartışılırken eşkıyaların 150'likler listesine alınmaması hususunda Dr. Fikret (Ertuğrul) Bey teklifte bulunmuştur: *"Bunların hiçbirisi fikir adamı değildir, bunlar alettirler. Rica ederim listeye fikir adamları koyunuz. Bu okuduğunuz isimler …çavuşlar zeki adamlar değillerdir, bunlar alettirler."* Ancak bu fikirlere Dâhiliye Vekili Ferit Bey bu fikre karşı çıkmıştır: *"…Türklüğün aleyhinde düşmanla teşriki mesai ederek harp etmiş ve siyasi emel ile muzafferiyetimizi akamete uğratmak için çalışmış 50-60 kişiden ibarettir. Bunların hiçbirisi tasavvur ettiğiniz gibi öylece basit adam değillerdir."* Kütahya Mebusu Recep Bey, Dâhiliye Vekili Ferit Bey ile aynı fikirdedir: *"Af olunur, yarın gelir ve teşkilatını yapar. O teşkilatını yapıncaya kadar, birtakım suikastlara maruz kalırsınız"* Recep beyin öngörüsü yaklaşık 3 yıl sonra gerçekleşmiştir. 1927 yılının ağustos ayının son günlerinde Kuşçubaşı Eşref'in kardeşi Hacı Sami ve adamları Yunanistan'ın Sisam adasından Anadolu'ya geçerek Gazi'ye suikast yapmak için gelmişlerdir. Ancak bu suikast girişimi başarısız olmuştur (TBMM: 1340: 434-454).

Birinci Anzavur Ayaklanması bakıldığında: İstanbul hükümeti ve İngilizlerce desteklenen Ahmet Anzavur, eski bir Osmanlı subayıdır. Halifelik Kuvvetleri adı verilen grupların başında ilerlemeye başlamıştır. Yunanlıların İzmir'i işgalinden sonra gelişen ulusal direniş hareketlerini kırmak, örgütlenmeyi önlemek ve özellikle Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kongresini dağıtmak için İngiliz desteği ile faaliyete başlayan Ahmet Anzavur; Balıkesir, Biga, Gönen, Bandırma, Karacabey yöresinde halkı Mustafa Kemal ve Kuvay-ı Milliyeye karşı ayaklanmaya çağırmıştır. Yayınladığı bildirinin altına, Kuvay-ı Muhammediye Kumandanı sözünü yazarak din yolu ile meşruiyetini sağlamaya çalışmıştır. Susurluk'taki askerî kışlayı basmış, topları ele geçirmiş, Balıkesir'e doğru yürümüştür. Ancak Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp)'e bağlı askeri birlik karşısında kaçmaya mecbur olmuştur. İsyanı bastırmakla bir piyade alayı ile iki müfreze ve o tarihlerde Heyet-i Temsiliye emrinde olan Çerkez Ethem kuvvetleri görevlendirilmiş altmış dört günlük çarpışma ve takiplerden sonra isyan bastırılmıştır. Bu isyanı çıkaran emekli Jandarma Binbaşı Ahmet Anzavur, Padişah ve Damat Ferit tarafından ödüllendirilmiş ve kendisine mîr-i mîrân (sivil paşalık) rütbesi verilmiştir (Öztürk, 2005: 20). İsyanı bastıran Çerkez Ethem'in, milli mücadelenin ilk yıllarında çok faydaları olmuşsa da daha sonra düzenli orduya geçilirken milli mücadele aleyhine çalışmış, düzenli ordu birlikleri kurulunca da Yunan kuvvetlerine sığınmıştır. Ethem Bey 150'likler listesine alınmıştır. 150'likler listesine ayrıca Çerkez Ethem'in TBMM'de mebus olan iki abisi Reşit, Tevfik ve Kuşçubaşı Eşref Sencer, kardeşi Hacı Sami de listeye alınmışlardır (Bingöl, 2010: 75).

2.2.3. İkinci Bozkır Ayaklanması (20 Ekim - 4 Kasım 1919)

Ayaklanma Bölgesi: Konya'nın Bozkır İlçesidir. Konya, milli mücadele tarihi içerisinde psikolojik çekişmelerin yaşandığı şehir olmuştur. Halkın mücadele fikrine geri durması ve mücadelenin içerisinde var olma çabalarının İstanbul hükümeti tarafından engellenmeye çalışılması Konya'nın mücadeleye katılımının geç olmasına sebebiyet vermiştir. Millî mücadelenin en yoğun dönemlerinde çıkan Konya isyanları mücadelenin farklı yönlere kaymasına neden olmuştur. Bu isyanlardan Bozkır isyanları dar bir alanda meydana gelmiş olsa da etkileri Konya çevresini sarmıştır (Bayat, 2016: 451). Konya'daki birinci ve ikinci ayaklanmaların başında İngiliz Muhipler Cemiyeti kurucularından 150'liklerden Zeynelabidin Hoca bulunmuştur. Halkın dini duygularını, Ankara hükümetine karşı çevirmesi onun kısa sürede tanınmasını sağlamıştır. Yarbay Arif Bey komutasındaki birliklerce yoğun çatışmalar sonucunda, ayaklanmacıların ellerinde bulunan köyler

teker teker ele geçirilmiştir. 4 Kasım 1919 tarihinde Arif Bey komutasındaki müfreze İkinci Bozkır Ayaklanmasını bitirmiştir (Bayat, 2016: 458).

2.3. 1920 Yılı Ayaklanmaları

2.3.1. İkinci Anzavur Ayaklanması (16 Şubat - 19 Nisan 1920)

Ayaklanma Bölgesi: Biga, Gönen, Susurluk, Karacabey, Bandırma dolaylarıdır. Balıkesir'de toplanan kongrelerden rahatsızlık duyan Milli birinci ayaklanmanın bastırılmasının ardından, Bandırma ve Biga bölgelerinde millî kuvvetlerin susturulması amacıyla İstanbul'daki hükümetten tekrar emir alan ve Kuvây-ı Muhammediye Komutanı olarak Biga'ya gönderilen Ahmet Anzavur yeniden faaliyete girişmiş ve bölgeyi denetim altına almıştır. Anzavur'u engellemek için gönderilen kuvvetler başarılı olamamış, çatışmalarda Yarbay Rahmi Bey ve Soma Millî Alayı Komutanı Hafız Emin Bey şehit olmuşlardır. Gönen, Anzavur kuvvetlerinin eline geçmiş, Gönen'i yağmalayan Anzavur, Balıkesir'e doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine İzmir Kuzey Cephesi Komutanı Albay Kâzım Bey (Özalp), yöredeki bütün kuvvetleri Balıkesir'de toplamıştır. 150'liklerden Çerkez Ethem, emrine verilen kuvvetlerle, 16 Nisan 1920'de Yahyaköy'de Anzavur ile giriştiği çatışmayı kazanmıştır (Heyet, 1964: VI/18). Anzavur, Karabiga üzerinden bir İngiliz gemisiyle 19 Nisanda İstanbul'a kaçmış, Diğer yandan Anzavur'un adamlarından Gâvur İmam komutasında Balıkesir üzerine yürüyen kuvvetler de, Kuvây-ı Milliye güçlerince dağıtılmış ve böylece Anzavur ayaklanması bastırılmıştır. Olayların sona erdiğinin sanıldığı bir sırada Anzavur yeni bir ayaklanma girişiminde bulunmuştur. Kuvâ-yi İnzibatiye'nin İzmit'e çıkmasından sonra, Anzavur da buraya gelip Yavuz zırhlısında Süleyman Şefik Paşa ile (Kuvâ-yi İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik Paşa 150'likler listesine girmiştir.) görüştü. Yeni baştan donattığı adamlarıyla 10 Mayıs günü Adapazarı'nı işgal etmiştir. Yapılan çarpışmalarda geri çekilmek zorunda kalan millî kuvvetlerin ardından Kandıra'yı ele geçirerek (13 Mayıs) Eskişehir'e yönelen Anzavur, 15 Mayıs'ta Doğançay'a girmiştir. Doğançay İstasyonu bölgesinde Binbaşı Saffet Bey'in (Arıkan) topçu desteğindeki saldırısına, Dayı Mesut komutasındaki süvari müfrezesi ve atlı zeybekleriyle Demirci Mehmet Efe de katılmış, 17 Mayıs gününe dek süren çarpışmalar sonunda yenilen Anzavur, bir kez daha İstanbul'a kaçmıştır. Ahmet Anzavur 1921 yılında çiftliğinde bir vatandaş tarafından öldürülmüştür (Güven, 1965; Esengin, 1975: 66 vd.).

2.3.2. Birinci Düzce Ayaklanması (13 Nisan - 31 Mayıs 1920)

Ayaklanma Bölgesi: Düzce, Hendek, Adapazarı, Bolu dolaylarıdır. Düzce ayaklanması 1920 yılının 13 Nisan tarihinde çıkmıştır. Düzce, Adapazarı'nda birçok Çerkez ailesi yaşar bu ayaklanmalar padişah yanlısı ayaklanmalardandır. Bu sebeptendir ki 1924 yılında yurt dışına sürülen 150'liklerin hemen hemen yarısını Çerkez kökenli kişiler teşkil eder. Asiler, Düzce Çerkez beylerinden İlçe Kaymakamı Berzeg Safer, İaşe ve İkmal sorumlusu Vahap, Emekli Jandarma Yüzbaşısı ve Belediye Başkanı Çerkez Koçbey, Emekli Jandarma Binbaşısı Maan Ali'dir (Apak, 1990: 133). Bu isyan Bolu ve çevresine kadar genişlemiştir. 14 Nisan 1920'de Beypazarı halkı toplanarak: *"Ahali ve padişah nerede ise, biz de oradayız."* diye bağırmışlardır (Esengin, 1969:88). İlçenin içindeki askeri depoyu basıp silahları yağmalamışlar ve ilçeyi ellerine geçirmişlerdir. Ayaklanma kısa sürede Safranbolu, Gerede, Beypazarı'na kadar yayılmış, Ankara yakınlarına kadar gelmiştir. Bu isyanın bastırılması amacıyla 24. Tümen görevlendirilmiş ve 48 gün süren kanlı çarpışmalardan sonra, ayaklananlar dağıtılarak isyan bastırılmıştır (Özkök, 1971: 243; Sofuoğlu, 2006: 90).

2.3.3. Kuvay-ı İnzibatiye (8 Mayıs - 14 Haziran 1920)

Kuvay-ı İnzibatiye Kurtuluş Savaşı sırasında öyle zorluk çıkartmıştır ki bu ordu için 150'likler listesinde ayrı bir bölüm açılmış ve bu ordunun kurulmasında yer alan kabine (bakanlar kurulu) üyeleri de 150'likler listesine dahil edilmişlerdir. Örneğin Nisan 1924 Meclis tartışmalarında Dâhiliye Bakanı Ferit Bey, Kuvay-ı İnzibatiye'nin kuruluşunda yer alan bakanlardan Adliye Bakanı

Nazırı Ali Rüştü Bey hakkında: *"Bilirsiniz ki bu alçak herif; Yunan orduları hareket ederken Bu ordu bizim ordumuzdur demiştir"*. Yine 150'likler listesine isimler yazılırken Kuvay-ı İnzibatiye'nin kuruluşunda yer alan bakanlar hakkında Doktor Fikret Bey ve Ferit Bey şöyle demişlerdir: *"-Artin Cemal, sekiz yüz bin Ermeni kestik diyen adam. -Artin ismini yazarsak iyi olmaz zannederim. Ciddiyetten çıkar. Bahriye Nazırı Kürt Hamdi,… isterseniz bu Kürt ismini kaldıralım. – Ona Cakacı Hamdi derler."* şeklinde Kuvay-ı İnzibatiye ordusunun kuruluşunda görev alan bakanların isimleri geçmiştir (TBMM: 1340: 434-454).

Damat Ferit Hükümeti ve İngiliz Devleti önceki ayaklanmaların Kuvay-i Milliye tarafından bastırıldığını görünce endişelenmişlerdir. Çünkü İstanbul'un işgalinden sonra Kuvay-i Milliye birlikleri, Afyonkarahisar ve Eskişehir'de bulunan ve demiryollarını denetim altında tutan İngiliz kuvvetlerini adım adım geriye atarak İzmit'in batısına kadar sürmüşlerdir. Bu olaylara binaen, İstanbul hükümeti ile İngiliz Devleti daha sıkı iş birliğine gitmişlerdir. Daha güçlü bir propaganda yapılması amacıyla Gazi ve arkadaşlarının öldürülmelerinin caiz olduğuna dair Şeyhülislâm Dürrizâde Abdullah'ın 10 Nisan tarihli fetvası yayınlanmıştır (Çağlar, 1995: IV/343) ve bu fetva İngiliz uçaklarıyla Anadolu'ya dağıtılmıştır. Ayrıca el altından desteklenen yerel ayaklanmaların sonuç getirmeyeceği ve Kuvay-ı Milliye'yi bastıramayacağı anlaşılınca, düzenli bir askeri gücün oluşturularak, Kuvay-ı Milliye'nin üzerine ordu gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu ordunun adı Kuvay-ı İnzibatiye'dir (emniyeti sağlama kuvveti). Bu kuvvetin amacı: İsyancıları desteklemek, isyan bölgelerinde özellikle Ankara, İstanbul hattı üzerindeki bölgeleri etkisi altına almak, Kuvay-ı Milliye'yi etkisizleştirmektir. Ordu komutanlığına Süleyman Şefik Paşa atanmıştır (Tınmaz, 2006: 61-80).

Süleyman Şefik Paşa'nın başarısız olması nedeniyle yerine mirmiranlık (sivil paşalık) verilen Ahmet Anzavur geçmiştir. Ordu Adapazarı'na sefer düzenlemiş ve şehri almıştır. Ancak Geyve'de Çerkez Ethem komutasındaki Kuvay-ı Seyyare karşısında yenilgiye uğramıştır. Bunun üzerine İstanbul hükümeti, Kuvay-ı İnzibatiye'nin başarısızlığını kabul ederek İstanbul'a çekilmesini kararlaştırmıştır. Kuvay-ı İnzibatiye karşısında çarpışan millî kuvvetler: Millî müfrezeler, Demirci Mehmet Efe'nin atlı zeybekleri ile Çerkez Ethem kuvvetleriydi. Kuvay-ı İnzibatiye'nin ezilmesi, ulusal gücün günden güne toparlanıp güçlenmesinin işareti olmuştur Kuvay-ı İnzibatiye güçleri, ulusal kuvvetlerle yaptıkları çarpışmalarda dağılmış ve başarı sağlayamamışlardır. Bu nedenle Kuvay-ı İnzibatiye 25 Haziran 1920'de ortadan kaldırılmıştır (Tınmaz, 2006: 61-80).

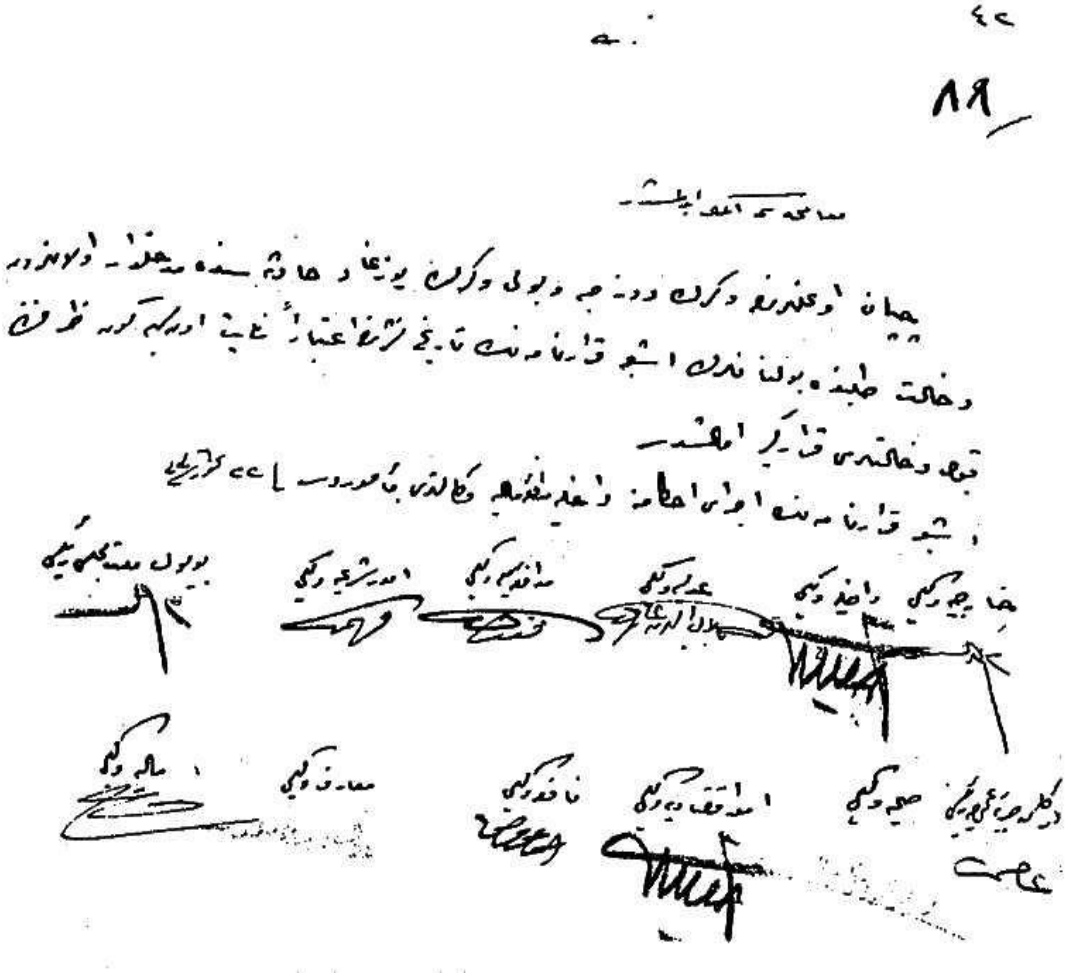
Sonraki dönemde Süleyman Şefik Paşa, 150'likler listesine alınarak ülkeden sürgün edilmiştir (Bingöl, 2010:153). Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrılarak İskenderiye'ye gitmiş, ordan da Mekke'ye giderek Hicaz Meliki İbni Suud'un misafiri olmuş, Hicaz Askeri Heyet-i Teftişiye Reisliği'ne getirilmiştir. 150'liklerin affından sonra ülkeye geri dönmüştür. Kuvay-ı İnzibatiye'nin ilk komutanı Süleyman Şefik Paşa; Eski büyükelçi ve yazarlardan Galip Kemali Söylemezoğlu'nun (1873-1960) ağabeyi, Siham Kemali Söylemezoğlu ve Prenses Perizat Osmanoğlu'nun babasıdır. Gelini Sevinç Tevs'tir, damatları arasında Mithat Perin ve General Hüsrev Gerede gibi isimler bulunmaktadır. Paşa'nın torunu ise ünlü bestekâr Şehrazat'tır.

Kuvay-ı İnzibatiyeden: Başkumandan Süleyman Şefik Paşa dışında 150'likler listesine alınan şu isimler de vardır (Bingöl, 2010: 50): Şefik Paşa'nın yaveri süvari yüzbaşısı Bulgar Tahsin, Kuvve-i İnzibatiye Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Ahmet Refik (Ahmet Refik'in kardeşi Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olan Profesör Doktor Şerafettin Yaltkaya'dır.) Kuvve-i İnzibatiye Mitralyöz kumandanı Tarık Mümtaz (Göztepe) ve Damat Ferit Paşa'nın yaveri Ali Nadir Paşa (Kuvve-i İnzibatiye Kumandanlarından ve Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e direnişsiz girmelerine izin veren İzmir Kolordusu Kumandanı), Kuvve-i İnzibatiye mensuplarından ve Nemrut Mustafa Divanı Harp üyesi Kaymakam (Yarbay) Fettah ve Kuvve-i İnzibatiye mensuplarından Çopur Hakkıdır. Kuvay-ı İnzibatiye'yi destekleyen kabine üyeleri ise 150 kişilik listeye dâhil edilmişlerdir: Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Sabri Efendi, eski Adliye Nazırı Ali Rüşdi, eski Ziraat

ve Ticaret Nazırı Cemal Artin, Bahriye Nazırı Cakacı Hamdi Paşa, eski Maarif Nazırı Rumbeyoğlu Fahrettin, eski Ziraat ve Ticaret Nazırı Kızılhançerli Remzi de 150'likler listesindedir (Bingöl, 2010: 50).

2.3.4. Birinci Yozgat Ayaklanması (15 Mayıs - 27 Ağustos 1920)

Ayaklanma Bölgesi: Yozgat, Boğazlıyan, Şarkışla, Yıldızeli, Tokat, Zile, Çorum çevreleridir. Yozgat'taki Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Çapanoğlu ile (16 Nisan 1924'teki meclis tartışmasında adı geçmişse de listeye adı alınmamıştır.) Edip kardeşi Celâl de millî hükümete muhalif olanlar arasında yer almıştır. Ankara'da toplanmış olan Büyük Millet Meclisi'ne üye seçilmesi amacıyla belediyede yapılan toplantıda Celâl ve Edip Beyler, böyle bir Meclis'in toplanmasını kanuna aykırı ve Padişah'a başkaldırı olduğu gerekçesiyle reddetmişlerdir. Eski Müdafaa-i Hukuk mensuplarından Kara Mustafa Yıldızeli-Akdağmadeni arasındaki köylerde dolaşarak İstanbul hükümeti lehine propaganda yapmaya başlamış, Bolu ve Düzce bölgesinden kaçıp gelen Çerkezler'i de etrafına alarak Yıldızeli çevresindeki teşkilatını genişletmiştir (Koç, 2006: II/219). Orta Anadolu'daki önemli ayaklanmalardan biri olan Çapanoğullarının nüfuz sahasındaki Yıldızeli-Akdağmadeni arasındaki Postacı Nâzım ile Zile-Çekerek arasındaki Ayrancıoğulları isyanları, başlangıçta birbirinden habersiz ve çete hareketi şeklindeyken, otorite boşluğunun etkisiyle genişlemiştir. Bu ayaklanmaların başlangıçta ve belli bir aşamaya gelinceye kadar Çapanoğulları ile hiçbir ilgisi olmamıştır. Ancak gelişen olaylara karşı idarecilerin pasif kalması ve Kılıç Ali'nin Çapanoğulları ailesinin önde gelenleri üzerinde uyguladığı baskıcı ve hatta aşağılayıcı tutumu Çapanoğullarının yaşadıkları bölge merkezi olan Yozgat ve civarına hâkim olup asayişi sağlayabilmeleri için isyancılarla birleşmesine sebep teşkil etmiştir (Ergin, 2006). Ayaklanma kısa zamanda genişlemiş, görevli kuvvetler başarı sağlayamamıştır. 20 Haziran sabahı, Kuvay-ı Seyyare (gezici kuvvetler)/Kuvay-ı Tedibiye (terbiye kuvvetleri) Umum kumandanı sıfatıyla Çerkez Ethem Bey, Yozgat'a hareket etmiştir. 23 Haziran günü sabahtan öğleye kadar süren bir çarpışmadan sonra şehri almıştır. Hemen kurulan harp divanının kararıyla 12 kişiyi astırmıştır. Mutasarrıf, müddeiumumi (savcı), şer'iye hâkimi ve bazı elebaşılar idam edilenler arasında yer almıştır. Çapan beyleri köylere kaçarak yeniden toparlanmağa çalışmışlar, Ethem Bey ertesi gün kuzeydeki Alaca'ya yürümüş ve isyancıları bu bölgede etkisiz hale getirmiştir. Çapanoğulları, onu dönüşünde pusuya düşürmek için kuvvetlerini Arapseyf Boğazında gizlemişlerdir. Çerkez Ethem bunu öğrenince, hemen Arapseyf Boğazına yürümüş ve 27 Haziran günü isyancılara ağır bir darbe indirmiş ve bölgedeki ayaklanma, Temmuz başlarında kontrol altına alınmıştır. Böylece, bu ayaklanma 104 günlük bunalımlı bir dönemden sonra bastırılmıştır (Arslan, 2007: 83 vd.).

Yozgat, Düzce ve Bolu olaylarına karışmış olanlar (Çapanoğulları)dan, hükümet tarafına geçmek isteyenlere 15 günlük süre verilmesi. [2]

Muʿamelesi ikmâl idilmişdir. Çapanoğullarının ve gerek Düzce ve Bolu ve gerek Yozgad hâdisesinde medhaldâr olanlardan dahlet talebinde bulunanların işbu karârnâmenin târîh neşrinden iʿtibâren (…) on beş gün zarfında kabûl ve dehaletleri karârgîr olmuşdur. İşbu karârnâmenin icrâsı ahkâmına Dâhiliye Müdâfaʿa-i Milliye vekâletden me'mûrdu. Fî 22 Temmuz sene 336

2.3.5. İkinci Düzce Ayaklanması (8 Ağustos-23 Eylül 1920)

Ayaklanma Bölgesi: Adapazarı, Düzce, Bolu, Mudurnu dolaylarıdır. Birinci Düzce Ayaklanmasından hemen sonra, milli kuvvetlerin Yozgat Ayaklanmasını bastırmak için görevlendirilmesi üzerine, bu durumdan faydalanmak isteyen Abhaz ve Çerkezler, ikinci defa Düzce ve Hendek dolaylarında ayaklanmışlardır. Düzce'nin ardından Bolu kenti ayaklanmacıların eline geçmiştir. İkinci kez çıkan bu ayaklanmayı bastırmakla takviyeli bir süvari bölüğü, Kılıç Ali Müfrezesi ile Cafer Bey emrindeki Erzurum 1. Kuvay-ı Milliye, takviyeli bir müfreze, Yeşil Bayrak Müfrezesi, Sarı Efe (İzmir suikastı davası sonrası asıldı) müfrezesi görevlendirilmiştir. 45 gün süren kanlı çarpışmalar sonucunda Ali Fuat Paşa'nın gönderdiği aracılar yardımı ile daha fazla genişlemeden bastırılmıştır (Hatip, 2018: 45-69). Bu isyanlardan kaçanlar daha sonra 1921 yılında bir Çerkez Kongresi düzenlemişlerdir. 150'likler listesinde 17 kişi ile temsil edilen Çerkez Kongresi,

[2] Yer: 30-18-1-1 / 1 - 5 - 10 Tarih : 22.07.1920

İzmir'de 24 Ekim 1921 tarihinde, Muhalif Çerkezleri temsil eden Şarki Karib ve Çerkezlerin Temin-i Hukuk Cemiyeti öncülüğünde düzenlenmiştir. Cemiyetin bünyesinde, Yunanlıların işgalindeki 19 vilayette yaşayan 17 farklı Kafkas kavminin temsilcileri bulunmuştur. Kongre sonunda Çerkez ve Türk politikalarına ilişkin görüşleri içeren bir bildiri yayınlanmıştır (Bingöl, 2010:184). Bu kongreye katılanların tamamı 150'liklerdendir: Hendek Kazasının Sümbüllü Karyesi'nden (Köy) Bağ Osman, İzmir Mutasarrıf-ı Esbakı İbrahim Hakkı, Berao Sait, Berzek Tahir, Adapazarı'nın Harmantepe Karyesi'nden (köyünden) Maan Şirin, Söke Ereğlisi'nin Teke Karyesi'nden (Köy) Koca Ömer Oğlu Hüseyin, Adapazarı'nın Talustanbey Karyesi'nden Bağ Kamil, Hamte Ahmet, Maan Ali, Kirmasti'nin Karaosman Karyesi'nden Harun Reşit, Eskişehir'li Hızır Hoca, Biga'lı Nuri Bey Oğlu İsa, Adapazarı'nın Şahin Bey Karyesi'nden Kazım, Gönen'in Tuzakçı Karyesi'nden Lampat Yakup, Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Mütekait Binbaşı Ahmet, Gönen'in Bayramiç Karyesi'nden Lampat Hafız Sait, İzmir'de Davavekili Sait, Şamlı Ahmet Nuri (Bingöl, 2010:184).

2.4. 1921 Yılı: Çerkez Ethem Ayaklanması (27 Aralık 1920-24 Ocak 1921)

Düzenlenen celse zabıtlarında milletvekillerinin 150'likler tartışmalarında çetelerden ve isyanlardan bahsedilirken en fazla rahatsızlık oluşturan konunun: Kurtuluş Savaşı sırasında çetelerin düşmanla birlikte hareket etmesi olduğu görülmüştür. Özellikle Ege bölgesindeki isyanlardan bahsedilirken de bu durumdan söz edilmiştir. Kurtuluş savaşı sonrasında, isyancılar genel olarak Yunanistan'a firar etmişler ve orada askeri faaliyetlerde bulunmuşlardır (TBMM: 1340: 434-454). Ayrıca Lozan Barış Antlaşmasına eklenen protokol ile 150'likler listesine gayrimüslimlerin alınmaması şartı konulduğundan listenin tamamı Müslümanlardan oluşmuştur. Kişiler seçilirken özellikle Batı Anadolu'da Yunan işgali sırasında Yunan askerlerine destek olan eşkıyalar listeye dâhil edilmişlerdir (TBMM: 1340: 434-454).

Çerkez Ethem Ayaklanma Bölgesi ise: Kütahya, Gediz, Demirci, Gördes, Simav, Emet, Tavşanlı ve dolaylarıdır. Ayaklanmanın nedeni, Batı Cephesi Komutanlığı emrindeki ulusal kuvvetlere 1. Kuvay-ı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem'in karşı koymasıdır. Çerkez Ethem, ulusal direnişin başlangıcında Kuvay-ı Milliye'nin kurulmasına emek vermiştir. Ayaklanmaları bastırmada gösterdiği başarılar kendisini ve silah arkadaşlarını gururlandırmıştır. Böylece kendisinin ve kuvvetinin yenilmez olduğuna inanmış ve o kadar ki kendisini bir yeni kurulacak devletin önderi olarak görmeye başlamıştır (Abalıoğlu, 1955: 13 vd.). Mustafa Kemal Paşa'yı ortadan kaldırılabileceğini ve Ankara hükümetini, elindeki büyük ve yenilmez kuvveti ile dağıtılacağına ve kendi liderliğinde bir sistem kurulacağı inancında olmuştur.

Gazi, Çerkez Ethem'in bu kuvvetinin ulusal hükümete bağlı, yararlı bir duruma getirilmesini sağlamak için özel olarak çalışmışsa da Çerkez Ethem'i tutumundan vazgeçirememiştir. Ayaklanmanın bastırılması iki dönemde olmuştur: Batı cephesi birlikleri Yunan askerleri ile meşgul iken Ethem'in kışkırtması ile Yunanlılar Bursa-Uşak çizgisinden 6 Ocak 1921 de ileri harekâta başlamıştı. Bunun üzerine, Yunan saldırısının karşılanması için ayaklananlara karşı girişilen harekât ile bir süre durdurulmuştur. Bu fırsattan yararlanmaya kalkışan Ethem, saldırılarını sürdürerek Kütahya'ya kadar gelmişse de daha fazla ilerleyememiştir. I. İnönü Muharebesi'nin kazanılmasından sonra 13 Ocak 1921'de ayaklananlar üzerine tekrar gidilmiş ve Ethem kuvvetleri yenilmiştir. Ethem ve çevresindekiler birlikte Yunanlılara sığınmıştır. Böylece, Kurtuluş savaşının başlangıcında ortaya çıkan bu dert giderilmiştir (Kutay, 1990: II / 9 vd.). Daha sonra Çerkez Ethem ve silah arkadaşlarından: Ethem'in biraderi Reşit, Ethem'in biraderi Tevfik, Kuşçubaşı Eşref Sencer, Kuşçubaşı Eşref'in Biraderi Hacı Sami, İzmirli Sabık Akhisar Kumandanı Yüzbaşı Küçük Ethem, Düzceli Mehmet Oğlu Sami Burhaniye'li Halil İbrahim, Susurluk'tan Demir Kapılı Hacı Ahmet 16 Nisan 1924 tarihli gizli oturumunda vatandaşlıktan çıkarılacak 150 kişilik listeye eklenmişler, 28 Mayıs 1927 tarihli ve 1064 sayılı kanunla söz konusu şahıslar Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır. Ayrıca Türkiye'de mülkiyet hakkı ve miras hakkından mahrum kalmışlardır (Bingöl, 2010: 167).

Kuvve-i Seyyare Eski Kumandanı Ethem ve kardeşleri Tevfik ile Reşit'in vatana ihanetlerinden dolayı hükümetin bu konudaki resmi açıklamasını havi karar. [3]

Muʿâmelesi ikmâl idilmişdir. Beyânnâme-i resmî: Öteden beri git gide artan keyfî icrâ'ât ile ahaliye karşı her dürlü zulm icrasından çekinmeyen ve bir buçuk aydan beri memleketde yağma ve haydûdluk üzerine (…) bir derebeylik hükûmeti kurmak temâyüllerini gösteren birinci kuvve-i seyyâre kumandan-ı sâbıkı Edhem Bey ve kardeşleri Tevfik ve Reşid beyler nihâyet büyük millet meclisinin meşrûʿiyetine ve kânunlarına karşı biʾl fiʿil ʿisyân itmişlerdir. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin kardaş kanı dökülmesine mâniʿ olmak husûsundaki arzusunu (…) olarak kendilerine icâb iden nasihatlerde bulunulmuş ve bunlar hak ve hakikate mükerreren daʿvet idilmişlerdir. Hükûmetin gösterdiği bütün hayrhahlıklarda mukâbil Edhem ve kardaşları bir tarafdan Bolşevikleri iğfâl ve ordu ve millet arasında vesâ'it-i muhtelifeye mürâcaʿatla ihtilâl ifâraʿate teşebbüs itmekle berâber diğer tarafdan Yunanlılarla ittifâk itmek hıyânetini irtikâb itmişlerdir. Bugün garb cephelerimizde bunlar kendi tahrikâtlarıyla taʿarruz teşebbüsünde bulunan Yunanlılarla aynı safda olarak vatana karşı muhârebe itmekdedirler. Bu suretle vahdet-i milliyeyi ve memleketin istiklâlini düşmanlarla birlikde ihlâle teşebbüs iden Edhem ve kardeşleri (…) altına memleket müdâfaʿasıçün giren kuvvetleri husus ve hâ'inâne maksadları içün kendileriyle berâber sürü gelerek istemişlerse de bunlar hakikati derhal fark iderek takım takım hükûmete gelüb teslîm olmağa başlamışlardır. Bir tarafdan hükûmetin taʿkibât-ı şedîdesi ve diğer tarafdan birinci kuvve-i seyyâreyi teşkil iden müfrezelerin vatanları ʿaleyhinde irtikâb idilen bir ʿisyâna iştirâk itmeği kabûl itmemeleri neticesi olarak Edhem ve kardeşlerinin mukayyidinde bugün ancak üç yüz kişi kalmışdır. Büyük Millet Meclisi hükûmeti asıl mücrem olarak yalnız Edhem, Tevfik ve Reşidi tanıyor. Diğer (…) ve efrâd evvelce dahlet itdiler gibi, hükûmet gelüb teslîm oldukları takdirde dahletleri makbul olacaktır. Edhem Tevfik ve Reşid fâ'izleri Anadolu'yı başdan başa (…) maksadıyla kurmak istedikleri haydûd hükûmetine kavuşmadan ** safları arasında lâyık oldukları mevkiʿa düşmüşlerdir.

Mes'uliyet-i târîhiyye (…) tamamıyla olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti müstaʿînen billa her zamandan daha kavî olan ve (…) milliyeye *** hârici ve dâhili düşmanlara karşı vatan ve milletin selâmetini (…) bir sûretde vazifesini îfâ ideceğini beyân ve iʿlân ider.

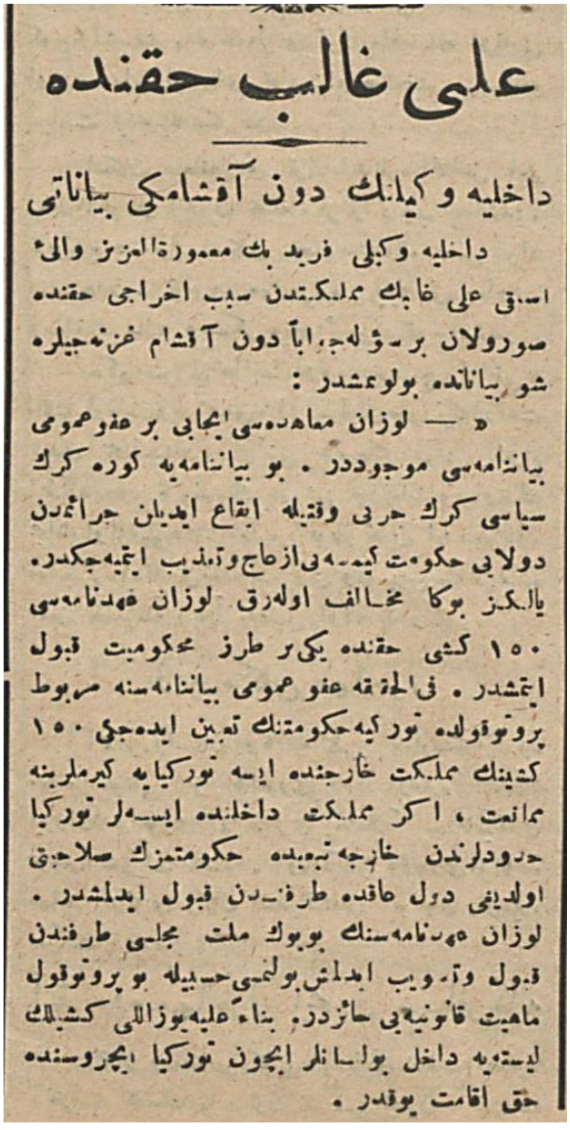
8/Kânûn-ı Sânî/ 337

3. Lozan Barış Anlaşmasına Binaen 150'likler Listesinin Hazırlanması

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temsilcileri, 24 Temmuz 1923'te imzaladığı Lozan Barış Antlaşmasıyla 150 kişi hariç kalmak koşuluyla bir genel af çıkarmayı antlaşmanın ek protokolüyle kabul etmiştir. Ama af dışı kalacak 150 kişi o sıralarda belli değildir. Ne var ki, bu anlaşma yapılırken, af dışı kalacak 150 kişiyi ne bakanlar ne meclis bilmekteydi. Bu kişilerin kimler olacağı hususu, Lozan Barış Anlaşması'ndan 9 ay sonra 16 Nisan ve 22-23 Nisan 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmüştür (Erdeha, 1998: 57-73). 150 kişinin aşağı yukarı üçte birini Çerkez ve Abaza kökenli silahlı eşkıya ve çeteciler oluşmuştur (Soysal, 1985:119-254). Bu eşkıya ve çetecilerin büyük bir kısmı Kuvay-ı Milliye'ye karşı savaşmış kişilerdir. 150'likler konusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 16 Nisan 1924 günü, ilk kez uzun uzun konuşulup tartışılmıştır. Meclis'in oturumu, gizli oturumdur ve yaklaşık 26 sayfalık meclis tutanağı boyunca mebuslar, 150 kişilik liste için isim belirleme tartışmaları yapmışlardır. 150'likler meselesinin o günkü sosyo-psikolojik tahlillerini yapabilmek için o dönemin gazetelerine tek tek bakılmış ve isyancı 150'likler ilgili haberlere 23-29 Nisan 1924 Anadolu'da Yenigün, Hakimiyet-i Milliye, Vakit Gazetelerinde rastlanılmıştır. Ancak gazetelerde yer alan haberlerin yazım diline bakıldığında

[3] Yer : 30-18-1-1 / 2 - 27 - 3 Tarih : 08.01.1921

gazetelerin haberleri objektif bir dilde sanki resmi gazete gibi haberleri yayımladığı görülmüştür. Bir örnek olarak 23 Kanun-ı Sani 1340/1924 tarihinde yayımlanan Anadolu'da Yenigün Gazetesinin köşe yazısı verilmiştir. O dönemin ruhunu hissettirecek en değerli kaynağın ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaşanan tartışmaların bulunduğu zabıt cerideleri olduğu değerlendirilmektedir (TBMM: 1340: 456-462). Bu tartışmaların üzerinden 96 yıl geçtikten sonra belirtmek gerekir ki, 150'likler listesinin hazırlanmasında kesin bir doğruluk olduğunu söylemek olanak dışıdır. Duygusal yaklaşımlar, yanlış değerlendirmeler, günün gerekleridir diye kayırmalar ya da husumetler de bu listelerin düzenlenmesinde etkin olmuştur(Soysal, 1984). Kuşkusuz ki kurtuluş savaşı süresince, kurtuluşa karşı çıkanlar salt 150'likler listesinde yer alanlar değildir. Maalesef meclis tartışmalarında da görüldüğü gibi gerçek sayı, bunun kat be kat üstündedir(Soysal, 1984).

علی غالب حقنده

داخلیه وکیلنك دون آقشامکی بیاناتی

داخلیه وکیلی فرید بك معمورة العزیز والیٔ
اسبق علی غالبك مملکتدن سبب اخراجی حقنده
صورولان بر سؤاله جواباً دون آقشام غزته جیلره
شو بیاناتده بولونمشدر :

« — لوزان معاهده‌سی ایجابی بر عفو عمومی
بیاننامه‌سی موجوددر . بو بیاننامه‌یه کوره کرك
سیاسی کرك حربی وقتیله ایقاع ایدیلن جرائمدن
دولایی حکومت کیمسه‌یی ازعاج وتعذیب ایتمیه‌جکدر .
یالکز بوکا مخالف اولهرق لوزان عهدنامه‌سی
۱۵۰ کشی حقنده یکی بر طرز محکومیت قبول
ایتمشدر . فی الحقیقه عفو عمومی بیاننامه‌سنه مربوط
پروتوکولده تورکیه حکومتنك تعیین ایده‌جکی ۱۵۰
کشینك مملکت خارجنده ایسه تورکیه یه کیرملرینه
ممانعت ، اکر مملکت داخلنده ایسه‌لر تورکیا
حدودلرندن خارجه تبعیده حکومتمزك صلاحیتی
اولدیغی دول عاقده طرفندن قبول ایدلمشدر .
لوزان عهدنامه‌سنك بویوك ملت مجلسی طرفندن
قبول وتصویب ایدلمش بولنمسی حسبیله بو پروتوکول
ماهیت قانونیه‌یی حائزدر . بناءً علیه یوزللی کشیلك
لیسته‌یه داخل بولنانلر ایچون تورکیا ایچرسنده
حق اقامت یوقدر .

23 Kanun-ı Sani 1340-Anadolu'da Yenigün, 1. Sayfasından Köşe Yazısı

Ali Galib Hakkında Dâhiliye Vekîli'nin Dün Akşamki Beyânâtı

Dâhiliye Vekîli Ferid Bey Ma'mûretü`l Azîz Vâli-i esbakı Ali Galib'in memleketden sebeb-i ihrâcı hakkında sorulan bir su'ale cevaben dün akşam gazetecilere şu beyânâtda bulunmuşdur:

"-Lozan Mu'âhedesi icâbı bir 'afv-ı 'umûmi beyânnâmesi mevcûddur. Bu beyânnâmeye göre gerek siyâsî gerek harbî vaktiyle ibkâ' idilen cerâ'imden dolayı hükûmet kimseyi iz'âc ve ta'zîb itmeyecektir. Yalnız buna muhâlif olarak Lozan 'Ahidnâmesi 150 kişi hakkında yeni bir tarz mahkûmiyet kabûl itmişdir. Fi`l hakika 'afv-ı 'umûmî beyânnâmesine merbut protokolde Türkiye hükûmetinin ta'yîn ideceği 150 kişinin memleket hâricinde ise Türkiye'ye girmelerine mümâna'at, eğer memleket dâhilinde iseler Türkiye hudûdlarından hârice teb'îde hükûmetimizin salâhiyeti olduğu düvel-i 'akde tarafından kabul idilmişdir. Lozan 'ahidnâmesinin Büyük Millet Meclisi tarafından kabûl ve tertîb idilmiş bulunması hasebiyle bu protokol mâhiyet-i kânûniyeyi hâ'izdir. Binâ`en aleyh yüz elli kişilik listeye dâhil bulunanlar içün Türkiye içerüsünde hakk-ı ikâmet yokdur.

Hakimiyet-i Milliye- 25 Haziran 1924, sayfa: 1

150 Kişilik Liste Muhteviyâtı Dâhiliye Vekâleti Listeyi kat'i sûretde tespit itmişdir.

Lozan Mu'ahedesi mûcebince afv-ı *** idilmeyecek 150 kişilik liste üzerinde son zamanda ba'zı tebeddülât olduğu ma'lûmdur. Büyük Millet Meclisi'nin evvelki giceki ictimâ'ında bu mes'ele bir daha mevzû' bahs ve liste tabi sûretde tespit idilmişdir. Aynen neşr idiyoruz:

Dedikten sonra gazete 150 ismi sıralamıştır.

Sonuç

Anadolu, düşman istilasıyla ateşten bir çember içine alınmaya çalışıldığı sırada cephelerde bağımsızlık ve hürriyet için savaşılırken; Anadolu'nun iç bölgelerinde çıkan büyük-küçük ayaklanmalarla birçok köy ve şehir bir savaş alanı haline gelmiştir. Bu iç çatışmalardaki mal ve can kaybının bilançosu çok fazladır. Ayaklanmalar genel olarak, İstanbul hükümeti ile İtilaf Devletlerinin kışkırtmaları neticesinde çıkmıştır. Asilerin başları, genelde bölgelerinde zorbalıkla geçinen kimselerdir. Anadolu halkının büyük çoğunluğu ayaklanma hareketlerine katılmamış ve TBMM'nin otoritesine sadık kalmıştır. Padişah, bu ayaklanmaları o derece teşvik etmiştir ki, Düzce, Adapazarı, Çorum, Bolu ve Gerede'de Kuvay-ı Milliye'ye karşı halkı ayaklanmaya teşvik ve yardım edenlerden 16 kişiye beşinci rütbeden Mecidî nişanı vermiş, emekli jandarma Binbaşı Ahmet Anzavur'u da Paşalık rütbesi ile ödüllendirmiştir. Milli kuvvetlerle takviye edilen askeri birlikler bu ayaklanmaların hakkından gelerek asayişi sağlamlaştırmış, ordu yeniden düzene konularak düşmanlara karşı savaşa girişilmesi imkânı hâsıl olmuştur.

Kurtuluş Savaşı sonrasında ise isyancıların, 150'liklerin isimlerinin belirlenmesinde bazı sıkıntıların yaşandığı görülmüştür: 16 Nisan 1924 tarihli Meclis Gizli Oturumunda Dahiliye Vekili Ferit Bey, 150'liklerin isim listeleri mebuslardan her mebusun kendi seçim bölgesinden tanıdığı, düşmanca hareketlerine şahit olduğu şahısları bildirmelerini talep etmiştir. Böylelikle isim listesinde eksik kalan sayıyı doldurma yolu seçilmiştir. Ancak bu yöntemle mebusların kendi husumetleri

bulunan kişileri listeye yazdırmaya çalıştığı meclis tutanaklarında görülmüştür. Ayrıca İsimler belirlenirken bazı isyancılar, 150'likler listesine dâhil edilmemişlerdir. Çünkü bu isyancıların tutuklu ve idama mahkûm olması nedeniyle nasıl olsa asılacakları görüşü hâkim olmuştur. Bu makalede, 150'liklerin kimlikleri araştırılırken bu kişilerin bir kısmının milli mücadeleye karşı isyanlara karışan kişiler olduğu hareketle hazırlanmıştır. Çalışma sırasında sık sık bu kişilerin zararlı cemiyetlere üye oldukları görülmüştür. Cemiyetler ile 150'likler arasındaki var olan ilişki çok geniş bir konudur ve ayrı bir makale konusu olarak yazılabileceği değerlendirilmektedir. Milli Mücadelenin kazanılmasıyla birlikte isyanlarda aktif rol alan elebaşılar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından unutulmamıştır. Bu 150 kişi hakkında, ülkeden çıkarılması yolu ile cezalandırılması yöntemi seçilmiştir. Bu cezalandırma yolu ile aslında Türkiye Cumhuriyeti kurucularının daha önce yani 1. Dünya Savaşı sırasında veya öncesinde beraber çalıştıkları silah arkadaşlarına, İstanbul bürokratlarına, halkın ileri gelenlerine duydukları saygıyı göstermektedir. Dünyada az rastlanan bu cezalandırma yöntemi ile 150'likler vatandaşlıktan çıkarılsalar da daha sonra bu kişiler affedilmişlerdir. 150'liklerin niçin affedildiği? 1938 tarihinde affedilme nedeni, o dönemdeki güç mücadeleleri konuları bu makalenin sınırlarını aştığı için ve bu çalışmada tartışılamayacak kadar geniş bir konu içermesi sebebiyle bu hususta yeni bir makale yazılabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Yer:30-18-1-1 / 1 - 4 - 17

Yer: 30-18-1-1 / 1 - 5 - 10

Yer:30-18-1-1 / 2 - 27 – 3

Milli Kütüphane Arşivleri

Anadolu'da Yenigün-23 Kanun-ı Sani 1340/1924

Hakimiyet-i Milliye- 25 Haziran 1924

Vakit Gazetesi- 25,26,27,28,29 Nisan 1924

Milliyet, 7-13 Ekim 1984

Tetkik Eserler

Abalıoğlu, Y. N. (1955). *Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti*, Sel Yayınları.

Apak, R. (1990). *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Yayınları.

Arslan, G. (2007). *Millî Mücadele Yıllarında Yozgat* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Atatürk, (1982). *Nutuk C.1*, Devlet Kitapları.

Aybars, E. (1988). *Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Bayat, S. (2016). *Bozkır Ayaklanmasının Konya Millî Mücadelesine Etkisi*, Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu.

Bayburt; A. S. (2012) *Hart Vakası ve Şeyh Eşref Olayının İçyüzü I, II,* Bayburt Postası.

Baykara, T. (1993). *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Üniversite Kitabevi.

Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bingöl, S.(2010). *150'likler Meselesi*, Bengi Yayınları.

Budak, M. (1995). *Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar*, Yeni Şafak Yayınları,

Çağlar, G. (1995). *Kuvay-ı İnzibatiye*, Atatürk Yolu Dergisi, 4(15), 343-365. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000252

Demirel, D. (2016). Millî Mücadele'de İç İsyanlar: Yozgat Örneği, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 351 - 362.

Eliaçık, M. *Bayburt/hart'ta Şeyh Eşref İsyanı'na Dair Osmanlı Arşiv Belgeleri*, Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu.

Esengin, K. (1969). *Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, Ulusal Basımevi.

Esengin, K. (1975). *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*, Ağrı Yayınları.

Eroğlu, H. (1982). *Türk İnkılâp Tarihi*, MEB Yayınları.

Erdeha, K. (1998). *150'likler*, Tekin Yayınları.

Ergin, Ali Şakir (Haz.), (2006). *Çapanoğulları Hadisesi ve Abdulkadir Bey'in Hatıraları*, Ahmet Şevki Ergin Kültür ve Hizmet Vakfı.

Gök, D.- v.d. (1998). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Göze, A. (1984) *İnkılâp Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri*, Fakülteler Matbaası.

Güven, Z. (1965). *Anzavur İsyanı*, İş Bankası Kültür Yayınları.

Hatip, Murat (2018) *A Reevaluation of the Politics Of Düzce Uprisings Against Ankara During the National Struggle Period* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Şehir Üniversitesi.

Heyet, (1964). *Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar*, c.VI, Genelkurmay Bşk. Yayınları,

http://www.cerkesya.org/yazilar/makale/796-yuz-ellilikler-listesi-ve-cerkesler erişim tarihi 22 Ocak 2020, saat.11:37

Karabekir, K. (2003). *İstiklal Harbimiz*, Emre Yayınları

Koç, N. (2006). *Millî Mücadele'de Yozgat (Çapanoğulları) Ayaklanması ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması*, Bozok Sempozyumu c.II.

Kutay, C. (1990). *Çerkez Ethem Dosyası*, c. II, Boğaziçi Yayınları,

Kemal, M. (1987). *Söylev, c.II, (Heyet Haz:)Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*, Deniz Harp Okulu Yayınları.

Öke, Mim Kemal (1989). *İngiliz Ajanı Binbaşı E. W. C. Noel'in Kürdistan Misyonu*, Boğaziçi Yayınları.

Özkök, R. (1971). *Düzce-Bolu İsyanları*, Milliyet Yayınları.

Özdemir, A. U. (2018). Yaklaşım Farklılıkları Açısından Demirci Mehmet Efe'nin Kuvay-ı Milliye'ye Katılışı ve Kuvay-ı Milliye Bünyesindeki Faaliyetlerinin Niteliği, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 16(62), 199-252.

Öztürk, İ. S. (2005). *Ulusal Kurtuluş Mücadelesine karşı Ayaklananlar*, *Başkaldıranlar,* Ato Yayınları.

Sevinç, N. (2019) *İstiklal Harbi'nde Etnik İhanet*, 504, Bilgeoğuz Yayınları.

Sofuoğlu, A. (2006). *Millî Mücadele Döneminde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Soysal, İ. (1988). *150'likler Kimdiler, Ne Yaptılar, Ne Oldular,* Gür Yayınları.

TBMM. (1340/1924). *T.B.M.M. Gizli Celse* Zabıtları, *Lozan Muahedesi Mucibince İlan Olunacak Affı Umumiden Hariç Tutulacak 150 kişilik Liste Üzerinde Müzekerat*. Devre II, Cilt 4, İçtimai Senesi II.

Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya, c.III*, MEB Yayınları,

Tınmaz, Orhan (2006)ç *Ulusal Kurtuluş Savaşına Karşı Bir Örgüt: "Kuva-Yı İnzibatiye"* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uca, A.- Aytunç Ü. (Kış-2016). Bayburt'ta Şeyh Eşref İsyanı, *Gazi Akademik Bakış Dergisi,* (10) 19, 79-105. https://doi.org/10.19060/gav.321004

Üzen, İ. (2006). Mütareke Döneminde Bir Eşkıyalık Örneği, Ali Batı Olayı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22 (64, 65,66) 329-346.

Yılmaz, F. (1998). *Türk Anayasa Tarihi (1808-1982),* Tekten Ofset Matbaası.